

ТЕРМІНОЛОГІЯ ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ЯК СИСТЕМА

© Чусшкова О. В., 2018

Статтю присвячено розглядові гіперо-гіпонімії в терміносистемі гендерної лінгвістики. Наголошено на системності як одній з основних характеристик терміна, проаналізовано поняття термінології та терміносистеми. Зазначено, що гіпонімічна парадигма є однією з найважливіших категорій, що формують термінологічні структури. З-поміж розглянутих гіпонімічних груп виділено дво- й багаторівневі структури, наявність яких є однією з вагомих підстав для віднесення термінології гендерної лінгвістики до категорії систем.

Ключові слова: українська мова, терміносистема гендерної лінгвістики, гіперогіпонімічні відношення, гіперонім, гіпонім, термінологія, терміносистема, системність.

The article focuses on the discussion of hyper-hyponymy in the gender linguistics terminology. The systemacity as one of the main characteristics of the term is pointed out, the concepts of terminology and terminology systems are analyzed. It is noted that the hyponymic paradigm is one of the most important categories which form terminological structures. Among the mentioned hyponomic groups the two- and multi-level structures, the presence of which is one of the important grounds for the classification of gender linguistics terminology as a category of systems, are allocated.

Keywords: Ukrainian language, terminology system of gender linguistics, hyperhyponymic relations, hyperonim, hyponomy, terminology, terminology system, systemacity.

Гендерна лінгвістика – новий мовознавчий напрям, появу якого зумовив розвиток гендерних досліджень у світовому й українському мовознавстві. Тепер ця галузь знань викликає значну увагу з боку наукової спільноти, проте практично не дослідженим є термінологічний апарат гендерної лінгвістики. Працюють у цій царині Т. Космеда [2], О. Малахова [3], Ю. Маслової [4], Л. Ставицька [8]. Недостатня кількість термінологічних праць зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті – проаналізувати явище гіперо-гіпонімії в термінології гендерної лінгвістики. У цій праці гендерну лінгвістику розглядаємо як мовознавчий напрям, представники та представниці якого досліджують гендерні аспекти мови й мовлення за допомогою лінгвістичного поняттєвого апарату. Відповідно, терміносистема гендерної лінгвістики (далі ТСГЛ) – це співвіднесена з цією галуззю знання сукупність термінів, взаємопов'язаних на поняттєвому, лексико-семантичному, словотворчому та граматичному рівнях [9].

Нині гендерна лінгвістика, будучи відгалуженням гендеру як самостійної міждисциплінарної парадигми, викликає багато запитань. Серед науковців немає одностайності ні щодо називання певних лінгвогендерологічних понять, ні щодо їхнього визначення; неусталеною є назва й самого напрямку (гендерна лінгвістика, лінгвістична гендеристика, лінгвістична гендергетика, лінгвістична гендерологія, лінгвогендерологія); аналізована термінологія містить значну кількість варіантів; досі не укладено термінологічного словника гендерної лінгвістики тощо. Переконані, що ці та інші проблеми зумовлено формуванням гендерної лінгвістики, у процесі дальшого розвитку якої, безумовно, відбуватиметься внормування терміносистеми. Проте на сучасному етапі постає закономірне питання: чи можна твердити про становлення окремої терміносистеми гендерної лінгвістики, чи аналізована термінологія не може бути віднесена * категорії систем?

---

* належати до – *ред.*

Актуальним у контексті зазначеної проблематики вважаємо проаналізувати поняття «термінологія» та «терміносистема». У лінгвістичних словниках О. Ахманової, Д. Ганича та І. Олійника, Є. Кротевича та Н. Родзевич немає номінації «терміносистема», термінологію ж пояснено як сукупність / систему термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя, а також сукупність усіх термінів, що має та чи та мова. Автори сучасних словникарських праць пропонують аналогічні дефініції, пор.: «Термінологія (від лат. *terminus* – межа, кордон і *logos* – слово, вчення) – 1) система термінів певної галузі науки, виробництва, мистецтва, політики тощо (термінологія виробничо-технічна, філософська, балетна, хімічна); 2) розділ лексикології, який вивчає терміни» [1, с. 183]. Натомість терміносистема – «система термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо, яка враховує лексико-семантичні й словотвірні зв'язки між номінаціями – термінами (виокремлення наше – О. Ч.)» [1, с. 183]. Авторки монографії «Українське термінознавство» [6] пропонують не ототожнювати поняття «термінологія» та «терміносистема», зазначаючи, що термінологія – це не система термінів, а сукупність термінів, що входять до певної термінологічної системи. У спеціальній літературі можна натрапити на твердження про те, що та чи та сукупність термінів стає терміносистемою лише тоді, коли її можливо впорядкувати й скорегувати. Але випадкового скупчення термінів, системно не пов'язаних і не зорганізованих, немає в жодній галузі виробництва, техніки або науки. Тому можна лише умовно розрізнити термінологію як сукупність термінів і терміносистему як упорядковану, кодифіковану термінологію.

Отже, заналізовану термінологію апріорі долучаємо до категорії систем, але вважаємо за потрібне дослідити явище гіперо-гіпонімії, яке є незаперечним доказом системності будь-якої терміносистеми.

Переконані, що однією з основних характеристик терміна є системність, яка має подвійний вияв: логічна передбачає єрархію понять, мовна – структурну типологію термінів (синтез простих, складних і складених номінацій), наявність семантичних, граматичних, словотвірних зв'язків між терміноодинацями.

Єрархічне зорганізування будь-якої терміносистеми забезпечують передовсім гіперо-гіпонімічні зв'язки. За О. Селівановою гіпонімію тлумачимо як вияв мовної парадигматики, наявність у лексичній системі родо-видової єрархії позначень понять, що ґрунтується на відношеннях несумісності як відсутності перетину обсягів цих понять; гіпонімія передбачає наявність гіпероніма й гіпонімів: перший є родовим позначенням класу об'єктів чи ознак, другі підпорядковуються першому як позначення видів цього класу [7, с. 87]. Т. В. Михайлова наголошує на тому, що в термінології гіперо-гіпонімічні зв'язки – це системні відношення між спеціальними поняттями, які ґрунтуються на відношеннях підпорядкування (видового родовому), включення* (родового у видове) і співпідпорядкування (гіперонім має два й більше співпідпорядкованих гіпоніми) [5, с. 59].

Таким чином, єрархічна будова терміносистеми передбачає наявність кількох ланок: базові поняття – вузлові – дрібні (за термінологією Б. Михайлишина). Головною ланкою цього ланцюжка є базові, концептуальні поняття, які мають високий ступінь узагальнення, розгорнуту дефініцію. Це фундаментальні поняття певної галузі. Зважаючи на специфіку досліджуваного наукового напрямку, до базових термінів аналізованої терміносистеми зараховуємо як номінації, спільні для гендерних досліджень загалом, так і суто мовознавчі терміни: *андрогінність*, *андроцентризм*, *гендер*, *гендерлект*, *сексизм*, *маскулінність*, *фемінність*, *маскулінітив*, *фемінітив*, *концептосфера*, *маркованість*, *номінатив*, *лексема*, *спілкування (комунікація)*, *дискурс*, *концепт*, *неологізм*, *метафора*, *семантика* тощо. Базові терміни виконують важливу словотвірну функцію. Саме на їхній основі творять терміноодинаці, які мають складнішу семантичну й граматичну структуру. Простежимо це на прикладах кількох гіпонімічних груп.

Більшість залучених до аналізування гіперо-гіпонімічних структур дворівневі, напр.: *андроцентризм* → *андроцентризм мови*; *сексизм* → *мовний сексизм*; *гендерний стереотип* → *мовний гендерний стереотип*; *мовна одиниця* → *андроцентрична мовна одиниця*, *політично коректна мовна одиниця*.

---

* уходження – ред.

Значну кількість гіпонімів утворено додаванням прикметника *гендерний* або прислівника *гендерно* до гіперонімів – базових номінацій, напр.: **концептосфера** → *гендерна концептосфера* (*маркованість, комунікація, метафора, семантика, лексема, мовна репрезентація* тощо); **номінатив** → *гендерний номінатив* (*номінант, неологізм, концепт, дискурс, маркер мовлення* тощо); **маркована лексика** → *гендерно маркована лексика* (*лексема, okazіональна одиниця, неологічна одиниця, мовна одиниця*).

До цієї ж групи долучаємо й поширені в аналізованій термінології гіпонімічні групи, які творять за схемою «базовий термін + прикметник *чоловічий* (*маскулінний*) / *жіночий* (*фемінний*)», пор.: **мовленнєва поведінка** → *маскулінна* (*чоловіча*) *мовленнєва поведінка*, *жіноча* (*фемінна*) *мовленнєва поведінка*; **мовлення** → *маскулінне* (*чоловіче*) *мовлення*, *фемінне* (*жіноче*) *мовлення* (також *номінація, стиль мовлення, писемне мовлення, риторика, комунікативна тактика, концептуальна одиниця, лексикон, фразеологія, синтаксис* тощо).

Усі наведені структури дворівневі, гіпоніми розташовані на одній площині стосовно гіперонімів. Третій і чергові рівні членування передбачають творення на базі багатокomпонентних сполук складніших конструкцій, де дво- та трикомпонентні термінологічні словосполуки будуть виступати вже в ролі гіперонімів, пор.:

гендерний номінант → *чоловічий* (*маскулінний*) *номінант*, *жіночий* (*фемінний*) *номінант*;
гендерний дискурс → *чоловічий* (*маскулінний*) *дискурс*, *жіночий* (*фемінний*) *дискурс*;
гендерний дискурс → *гендерний мас-медійний дискурс*;
гендерний концепт → *чоловічий* (*маскулінний*) *концепт*, *жіночий* (*фемінний*) *концепт*;
гендерна асиметрія → *семантична гендерна асиметрія*, *морфологічна гендерна асиметрія*;
гендерні маркери мовлення → *чоловічі* (*маскулінні*) *маркери мовлення*, *жіночі* (*фемінні*) *маркери мовлення*;
гендерно маркована одиниця мови → *граматична гендерно маркована одиниця мови*, *номінативна гендерно маркована одиниця мови*;
гендерно маркована одиниця мови → *гендерно маркована одиниця мови чоловічої референції*, *гендерно маркована одиниця мови жіночої референції*;
номінативна гендерно маркована одиниця мови → *лексична номінативна гендерно маркована одиниця мови*, *фразеологічна номінативна гендерно маркована одиниця мови*;
мовна гендерна репрезентація → *дескриптивно орієнтована мовна гендерна репрезентація*, *прагматично орієнтована мовна гендерна репрезентація*.

Отже, наведені приклади ілюструють наявність у термінології гендерної лінгвістики гіперогіпонімічних відношень із двома й більше рівнями членування, що, на нашу думку, є одним із найвагоміших доказів системності аналізованої термінології. Проведене аналізування вкотре засвідчило потребу всебічного вивчення як окресленого мовознавчого напрямку, так і відповідної термінологічної системи. З-поміж перспектив подальших досліджень важливим є визначити граматичну й семантичну структуру термінів терміносистеми гендерної лінгвістики, випрацювати рекомендації щодо подальшого внормування термінології.

1. Єрмоленко С. Я. *Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів* / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
2. Космеда Т. А. *Гендерна лінгвістика в Україні : історія, теоретичні засади, дискурсивна практика* : [колект. моногр.] / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; Дрогобич : Коло, 2014. – 472 с.
3. Малахова О. *Гендерно-чутлива мова vs дискурсивні влади : актуальні питання гендерної лінгвістики в Україні* / О. Малахова // *Гендерний журнал «Я»*. – 2015. – № 1 (37). – С. 35–37.
4. Маслова Ю. П. *Гендерний дискурс сучасних друкованих україномовних ЗМІ : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова»* / Ю. П. Маслова. – Луцьк, 2011. – 20 с.
5. Михайлова Т. В. *Гіпонімія як лексико-семан-*

тична категорія / Т. В. Михайлова // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2015. – Вип. 41. – С. 57–66. 6. Панько Т. І. Українське термінознавство : підруч. / Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. – Львів : Світ, 1994. – 216 с. 7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. 8. Ставицька Л. О. Сучасний стан лінгвогендерологічних досліджень в Україні / Л. О. Ставицька // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. – С. 236–246. 9. Чуєшкова О. В. Становлення терміносистеми гендерної лінгвістики / Оксана Чуєшкова // Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2016. – № 842. – С. 161–164.